

Cauza H.W. c. Franței

SECȚIA A CINCEA

(Cererea nr. 13805/21)

STOP

Articolul 8 - Viața privată - Divorț din culpa exclusivă a reclamantei pentru că nu și-a îndeplinit obligația conjugală prin refuzul de a întreține relații intime cu soțul său - Previzibilitatea legii - Marjă de apreciere restrânsă - Obligația conjugală care nu ia în considerare consimțământul la relațiile sexuale - Caracter normativ al normei de drept cu privire la soți în desfășurarea vieții lor sexuale - Refuzul de a o respecta are consecințe juridice - Obligație conjugală contrară libertății sexuale și dreptului de a controla propriul corp, precum și obligației pozitive a statelor contractante de prevenire a violenței domestice și sexuale - Alte mijloace posibile de garantare a drepturilor soțului reclamantei - Lipsa unor motive pertinente și suficiente - Lipsa unui echilibru just între interesele concurente

Elaborat de grefier. Nu este obligatoriu pentru Curte.

STRASBOURG

23 ianuarie 2025

Prezenta hotărâre va deveni definitivă în condițiile prevăzute de articolul 44 § 2 din Convenție. Aceasta poate face obiectul unor modificări.

În H.W. c. Franței,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a cincea), întrunită într-o Cameră compusă din :

María Elósegui, *președinte*,

Mattias Guyomar,

Armen Harutyunyan,

Stéphanie Mourou-Vikström,
Gilberto Felici,
Kateřina Šimáčková,
Mykola Gnatovskyy, *judecători*,
și Victor Soloveytchik, *grețier de secție*,
Având în vedere:

cererea (nr. 13805/21) împotriva Republicii Franceze, introdusă la Curte în temeiul articolului 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („Convenția”) la 5 martie 2021 de către un cetățean al acestui stat, dna H.W. („reclamanta”),

decizia de a aduce plângerile privind articolul 8 din Convenție în atenția guvernului francez (denumit în continuare „guvernul”) și de a declara inadmisibil restul cererii,

decizia de a nu dezvălui identitatea solicitantei,
observațiile părților,

După deliberare în camera de consiliu la 17 decembrie 2024, pronunță următoarea hotărâre, adoptată la acea dată:

1 INTRODUCERE

1. Cauza se referă la un divorț decis a fi din culpa exclusivă a reclamantei, pe motiv că aceasta a încetat să mai aibă relații sexuale cu soțul său. S-a invocat articolul 8 din Convenție.

2 ÎN FAPT

2. Reclamanta s-a născut în 1955 și locuiește în Le Chesnay. Ea a fost reprezentată în fața Curții de dna L. Mhissen, avocat.

3. Guvernul a fost reprezentat de agentul său, dl D. Colas, director pentru afaceri juridice la Ministerul Europei și al Afacerilor Externe.

4. Faptele cauzei, astfel cum au fost prezentate de părți, sunt următoarele.

5. Reclamanta și domnul J.C. s-au căsătorit în 1984 și au avut patru copii.

6. La 17 aprilie 2012, reclamanta a depus o cerere de divorț.

7. Printr-o ordonanță de neconciliere din 29 ianuarie 2013, judecătorul de drept al familiei de la Tribunalul din Versailles a autorizat soții să inițieze procedura de divorț și a dispus măsuri provizorii. Astfel, a atribuit reclamantei folosința domiciliului conjugal, a dispus ca J.C. să părăsească locuința și a stabilit condițiile contribuției sale la întreținerea și educația ultimului copil al cuplului aflat încă în întreținerea sa.

8. La 9 iulie 2015, reclamanta l-a dat în judecată pe soțul său pentru divorț din culpă. Aceasta a susținut că soțul său a acordat prioritate carierei sale profesionale în detrimentul vieții lor de familie și că a fost irascibil, violent și jignitor. În sfârșit, aceasta a formulat diverse cereri referitoare la consecințele divorțului și la condițiile obligației lui J.C. de a

întreține ultimul lor copil aflat în întreținere. Ea a solicitat printre altele o despăgubire de 8 000 de euro (EUR) pentru faptele pe care soțul său le-ar fi săvârșit în timpul căsătoriei lor.

9. J.C. a formulat o cerere reconvențională de divorț din culpa exclusivă a reclamantei, arătând că aceasta s-a sustras timp de mai mulți ani de la îndatoririle sale conjugale și că a încălcat obligația de respect reciproc între soți prin acuzații calomnioase la adresa sa. Cu titlu subsidiar, el a solicitat divorțul pe motivul destrămării definitive a legăturii dintre soți. De asemenea, a solicitat respingerea pretențiilor reclamantei referitoare la consecințele patrimoniale ale divorțului și la majorarea obligației sale de întreținere. S-a opus cererii soției sale de acordare a unei despăgubiri, arătând că destrămarea căsătoriei nu a creat o disparitate între condițiile de viață ale soților. În sfârșit, acesta a solicitat o despăgubire de 1 000 de euro pentru pretinsa încălcare a obligației de respect reciproc, dar s-a abținut de la a formula o cerere de despăgubire pentru încălcarea obligației conjugale.

10. Printr-o hotărâre din 13 iulie 2018, judecătorul de drept al familiei de la Tribunalul din Versailles a constatat că niciuna dintre nemulțumirile invocate de soți nu era întemeiată și că divorțul nu putea fi pronunțat din culpă. În ceea ce privește în special pretinsa încălcare a obligațiilor conjugale, a considerat că problemele de sănătate ale reclamantei erau de natură să justifice lipsa de sexualitate pe termen lung a cuplului. Judecătorul a pronunțat divorțul pe motivul destrămării permanente a legăturii dintre soți, după ce a constatat că, la data procedurii de divorț, cuplul nu mai locuia împreună de mai mult de doi ani. Acesta s-a pronunțat apoi cu privire la consecințele divorțului. În special, el a respins cererea reclamantei de acordare a unei despăgubiri pentru motivul că destrămarea căsătoriei nu a creat o disparitate între condițiile de viață ale soților. În sfârșit, a respins cererea de despăgubire a ambilor soți, precum și cererea de reevaluare a obligației de întreținere a lui J.C.

11. Reclamanta a formulat recurs împotriva acestei hotărâri.

12. Părțile și-au menținut toate pretențiile.

13. În urma ședinței de audiere a pledoariilor, părțile au fost invitate să își prezinte observațiile cu privire la admisibilitatea cererii de divorț a lui J.C. pe motivul destrămării definitive a legăturii dintre soți. Printr-o notă de deliberare din 4 octombrie 2019, reclamanta a solicitat ca această cerere să fie declarată inadmisibilă, fiind formulată în subsidiar, cu nerespectarea dispozițiilor articolului 1077 din Codul de procedură civilă.

14. Printr-o hotărâre din 7 noiembrie 2019, Curtea de Apel Versailles a pronunțat divorțul din culpa exclusivă a reclamantei pentru următoarele motive:

„Având în vedere că [H.W.] însăși a recunoscut în raportul pe care l-a făcut la 9 mai 2014 la secția de poliție din Versailles că a încetat orice relație intimă cu soțul său din 2004;

Având în vedere că [H.W.] justifică această situație prin starea sa de sănătate, invocând în special un accident grav de metrou recunoscut ca accident de serviciu la 29 decembrie 2005, care i-a lăsat numeroase sechele și a imobilizat-o timp de aproape un an, urmat de o operație în 2009 pentru o hernie de disc paralizantă; (...) aceasta declară, de asemenea, că suferă de un sindrom polimorf persistent (boala Lyme cronică - proba 251) tratat cu antibioterapie pe termen lung din octombrie 2016;

Considerând, cu toate acestea, că o astfel de dovadă medicală nu poate scuza refuzul continuu

al soției, începând din 2004, de a avea relații intime cu soțul său și pentru o perioadă atât de lungă, în timp ce, în raportul oficial menționat anterior, [H.W.] relatează solicitările repetate ale soțului său pe această temă și certurile generate de această situație;

Considerând că aceste fapte, stabilite prin mărturia soției, constituie o încălcare gravă și repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale, care face intolerabilă continuarea conviețuirii; Având în vedere că numai cererea de divorț a lui [J.C.] este justificată de suficiente probe, divorțul va fi acordat din culpa exclusivă a soției și hotărârea va fi anulată în această privință;».

15. Curtea de Apel a confirmat toate celelalte dispoziții ale hotărârii primei instanțe.

16. Reclamanta a formulat un recurs în anulare împotriva acestei hotărâri. În motivarea recursului, aceasta a invocat o serie de motive, printre care unul întemeiat pe o încălcare a „articolelor 4 și următoarele” din Convenție, formulat astfel:

„Acordând divorțul din culpa [reclamantei], Curtea de Apel a calificat în mod eronat drept „încălcare gravă și repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale care face intolerabilă continuarea conviețuirii”, „refuzul continuu al soției, începând din 2004, de a avea relații intime cu soțul său”.

Deși, în conformitate cu articolul 242 din Codul civil, „divorțul poate fi cerut de oricare dintre soți în cazul în care soțul său este responsabil de fapte care constituie o încălcare gravă sau repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale și care fac intolerabilă continuarea conviețuirii”, refuzul relațiilor intime nu poate fi considerat drept o astfel de încălcare.

A accepta contrariul ar echivala cu a consacra pur și simplu existența unei obligații reale din partea fiecărui soț de a satisface și de a ceda cererilor soțului/soției sale în această privință - indiferent dacă aceste cereri corespund propriilor sale dorințe.

De fapt, este vorba de dreptul la integritate fizică și la libertate personală, drepturi fundamentale consacrate în [Convenție], care sunt în joc aici.

Prin urmare, nu este surprinzător să se constate că, deși o astfel de obligație ar fi putut fi prezentă în anumite decizii din trecut, din fericire nicio decizie nu a fost pronunțată în acest sens de 23 de ani (cf. Civ. 2ème, 17 decembrie 1997, nr. 9615.704).

Acesta este motivul pentru care hotărârea din prezenta cauză nu poate fi menținută în măsura în care a considerat că „refuzul continuu al soției, începând din 2004, de a avea relații intime cu soțul său” a reprezentat o „încălcare gravă și repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale, care face intolerabilă continuarea conviețuirii” (hotărârea, p. 6, § 9).

Prin această decizie, Curtea de Apel a stabilit obligația soției de a răspunde solicitărilor soțului său, chiar dacă aceasta nu dorește să facă acest lucru.

O astfel de consacrare este inacceptabilă și va fi censurată”.

17. Într-un memoriu de răspuns, J.C. a prezentat observații detaliate cu privire la acest punct:

„(...) încălcarea obligațiilor conjugale a fost și rămâne o culpă în sensul articolului 242 din Codul civil, de natură să justifice acordarea divorțului din culpa exclusivă a persoanei care refuză să le respecte.

Această obligație este una dintre formele luate de obligația soților de a coabita, prevăzută la articolul 215 din Codul civil.

Întrucât legea nu s-a schimbat, încălcarea acesteia rămâne un motiv de divorț din culpă.

Dacă, în ultimii ani, Curtea de Casație nu a avut ocazia să se pronunțe asupra unor astfel de fapte printr-o decizie motivată (Civ. 17 decembrie 1997, recurs nr. 9615.704), aceasta se datorează faptului că lasă judecătorilor de fond sarcina de a aprecia dacă comportamentul soțului constituie o încălcare gravă și repetată a îndatoririlor și obligațiilor care decurg din căsătorie, care a făcut intolerabilă continuarea conviețuirii [1ere Civ. 24 iunie 2015, recurs nr. 13-20.291].

Prin urmare, puține decizii recente ale Înaltei Curți sunt în măsură să demonstreze permanența acestei nemulțumiri ca temei pentru divorțul din culpă.

Cu toate acestea, Curtea de Casație a reiterat recent că refuzul de a întreține relații sexuale este un motiv de anulare a căsătoriei [2eme Civ. 19 decembrie 2012, recurs nr. 0915.606].

Iar instanțele inferioare acordă în mod regulat divorțuri pe baza unor astfel de abateri (...)

În plus, articolele „4 și următoarele” din [Convenție] invocate de [H.W.] nu pot pune în discuție această definiție a obligațiilor dintre soți. (...) reclamanta se limitează să invoce [Convenția] în termeni generali (...)

Trebuie reamintit faptul că obligația de a menține relații intime cu soțul/soția este justificată atât de faptul că scopul căsătoriei este de a întemeia o familie, cât și de faptul că acestea demonstrează afecțiunea continuă între membrii cuplului.

În plus, o încălcare a acestei obligații nu justifică, desigur, în mod automat divorțul. Numai în cazul în care instanța consideră că este vorba despre o încălcare gravă sau repetată, care face intolerabilă pentru cuplu continuarea conviețuirii, aceasta poate justifica divorțul din culpă.

În plus, această plângere poate fi respinsă dacă se dovedește că încălcarea este justificată de circumstanțele invocate de autorul său, în conformitate cu articolul 245 din Codul civil.

Prin urmare, pe baza circumstanțelor cauzei și, mai precis, a analizei relației dintre soți, instanța poate decide că refuzul de a întreține relații sexuale este o nemulțumire care motivează divorțul.

Prin urmare, nu există niciun motiv să se urmărească modificarea jurisprudenței Curții de Casație solicitată de [reclamantă] pentru a exclude refuzul de a întreține relații intime dintre motivele de acordare a unui divorț din culpă”.

18. La 27 iulie 2020, raportarea a propus respingerea recursului. În ceea ce privește încălcarea obligațiilor conjugale, ea a reținut următoarele:

„Se reamintește recunoașterea de către Curtea de Casație a competenței suverane a judecătorilor de fond de a stabili nu numai existența unor fapte imputabile soțului, care constituie motive de divorț din culpă, ci și de a aprecia dacă acestea constituie o încălcare gravă sau repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale care face intolerabilă continuarea vieții în comun, în conformitate cu dispozițiile articolului 242 din Codul civil (1ere Civ. 1 iunie 2011, recurs nr. 1017.461; 2e Civ. 15 ianuarie 1997, recurs nr. 95-15740; 2e Civ. 29 aprilie 1994, *Bull.* II, nr. 123; 2e Civ. 20 iulie 1993, recurs nr. 91-21253; 2e Civ. 22 ianuarie 1992, recurs nr. 90-14540; 1ere Civ. 21 noiembrie 2012, recurs nr. 11-30.032; 1ere Civ. 25 mai 2016, recurs nr. 1518.890; 1ere Civ. 27 septembrie 2017, recurs nr. 16-24.489).

Motivarea, care este direct contrară acestei jurisprudențe constante, nu poate conduce la casare”.

19. Printr-o decizie nespecific motivată din 17 septembrie 2020, Curtea de Casație a respins recursul reclamantei pentru că motivele invocate nu erau în mod evident de natură să conducă la casare.

3 CADRUL JURIDIC RELEVANT

I DREPTUL INTERN

A Obligațiile maritale și divorțul din culpă

1 Dispozițiile Codului civil

20. La momentul respectiv, dispozițiile relevante din Codul civil erau formulate după cum urmează :

Articolul 212

„Soții își datorează unul altuia respect reciproc, fidelitate, ajutor și susținere”.

Articolul 215 (1)

„Soții se obligă reciproc la o comuniune a vieții”.

Articolul 229

„Divorțul poate fi acordat:

- sau de comun acord;
- sau prin acceptarea destrămării căsătoriei;
- sau pentru destrămarea definitivă a legăturii dintre soți;
- sau din culpă”.

Articolul 238 (1)

„Destrămarea definitivă a legăturii conjugale rezultă din încetarea comunității de viață între soți, atunci când aceștia au locuit separat timp de doi ani la momentul pronunțării hotărârii de divorț”.

Articolul 242

„Divorțul poate fi cerut de unul dintre soți în cazul în care soțul/soția sa este responsabil de acte care constituie o încălcare gravă sau repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale care face intolerabilă continuarea vieții în comun”.

Articolul 266 (1)

„Fără a aduce atingere aplicării articolului 270, se pot acorda daune unuia dintre soți pentru a compensa consecințele grave pe care le suferă ca urmare a destrămării căsătoriei, fie în cazul în care a fost pârât într-un divorț pronunțat pe motivul destrămării permanente a legăturii între soți și nu a depus el însuși o cerere de divorț, fie în cazul în care divorțul este pronunțat din culpa exclusivă a soțului/soției sale”.

Articolul 270

„Divorțul pune capăt obligației de întreținere între soți.

Unul dintre soți poate fi obligat să plătească celuilalt o prestație menită să compenseze, pe cât

posibil, disparitatea condițiilor de viață creată de destrămarea căsătoriei. Această prestație este o sumă forfetară. Ea ia forma unui capital al cărui cuantum este stabilit de judecător.

Cu toate acestea, judecătorul poate refuza să acorde o astfel de prestație în cazul în care echitatea impune acest lucru, fie ținând seama de criteriile prevăzute la articolul 271, fie în cazul în care divorțul este acordat din culpa exclusivă a soțului care solicită prestația, ținând seama de circumstanțele speciale ale destrămării căsătoriei”.

21. Prejudiciul pentru care se poate solicita despăgubire în temeiul articolului 266 din Codul civil este cel care rezultă în mod specific din dizolvarea căsătoriei. Cu toate acestea, dreptul intern permite, de asemenea, soților să solicite despăgubiri pentru culpa comisă de soțul lor pe baza dreptului comun al răspunderii civile.

22. Legea nr. 2004-439 din 26 mai 2004 a urmărit să disocieze cazurile de divorț de consecințele financiare ale divorțului. Prin urmare, articolul 270 (2) din Codul civil permite fiecăruia dintre soți să solicite o prestație compensatorie indiferent de decizia de divorț. Cu toate acestea, articolul 270 (3) din Codul civil oferă judecătorului posibilitatea de a refuza acordarea unei prestații compensatorii în cazul în care divorțul se pronunță din culpa exclusivă a soțului care o solicită, «dacă echitatea o cere».

2 Jurisprudența privind datoria conjugală

23. Potrivit unei jurisprudențe vechi dar constante, soții au o „datorie conjugală” - și anume obligația de a întreține relații sexuale - a cărei neexecutare poate justifica divorțul [Cass, 2° civ, 8 octombrie 1964, *Bull. civ.* II nr. 599, 12 noiembrie 1965, *Bull. civ.* II nr. 879, 27 ianuarie 1971, nr. 70-11.864, *Bull. civ.* II nr. 27, 23 aprilie 1975, nr. 74-11.819, *Bull. civ.* II nr. 114, și 17 decembrie 1997, nr. 96-15.704).

24. În această ultimă hotărârea a sa din 1997, Curtea de Casație a considerat că o instanță de apel, exercitându-și puterea suverană de apreciere a probelor, avea dreptul să considere că „abținerea prelungită de la relații intime atribuită soției” constituie o culpă care justifică un divorț din culpa exclusivă a acesteia, deoarece „nu a fost justificată de motive medicale suficiente”.

25. Deși Curtea de Casație nu a reafirmat această jurisprudență de atunci, aceasta este încă aplicată în mod regulat de tribunalele de primă instanță și de apel (a se vedea, ca exemple recente, CA Aix-en-Provence, 1 octombrie 2008, RG nr. 07/01817, CA Rouen, 18 decembrie 2014, RG nr. 13/06454, CA Toulouse, 20 ianuarie 2015, RG nr. 13/00856 și CA Colmar, 6 decembrie 2016, RG nr. 15/02103).

26. Este de competența instanțelor de judecată să aprecieze dacă faptele sunt imputabile soțului în cauză și dacă acestea constituie o „încălcare gravă sau repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale” care face „intolerabilă menținerea conviețuirii” în sensul articolului 242 din Codul civil. Astfel, anumite refuzuri ale relațiilor sexuale nu sunt considerate culpabile (a se vedea, de exemplu, CA Montpellier, 28 mai 1996, RG nr. 95/05529, JurisData nr. 1996034226, și CA Bordeaux, 27 februarie 2001, RG nr. 99/04229, JurisData nr. 2001-137867, pentru o justificare bazată pe existența unor abuzuri sexuale anterioare comise de soț; CA Amiens, 19 iunie 2014, RG nr. 13/03059, JurisData nr. 2014-019289, pentru luarea în considerare a actelor de violență imputabile soțului și

infidelității acestuia; CA Metz, 27 octombrie 1983, JurisData, nr. 1983-043752, și CA Paris, 16 aprilie 2015, RG nr. 13/16028, pentru luarea în considerare a vârstei sau a stării de sănătate a soțului în cauză).

27. Neexecutarea obligației conjugale poate, de asemenea, duce la despăgubiri împotriva soțului care nu și-a îndeplinit obligația (CA Aix-en-Provence, 3 mai 2011, RG nr. 09/05752). În această hotărâre, Curtea de Apel a confirmat condamnarea unui soț la plata unor daune de 10 000 EUR soției sale drept compensație pentru absența relațiilor sexuale între soți timp de mai mulți ani, pe motiv că aceste relații „sunt, în special, o expresie a afecțiunii lor reciproce, în timp ce se înscriu în continuitatea obligațiilor care decurg din căsătorie”.

28. Potrivit mai multor autori, datoria conjugală își are rădăcinile în dreptul canonic¹ - care făcea odinioară din *copula carnalis* (unirea cărnii) o condiție a indisolubilității căsătoriei și una dintre obligațiile asociate acesteia - și în dreptul matrimonial cutumiar.²

3 Practica judiciară

29. În 1985,³ în 2000⁴ și în 2023⁵ au fost publicate studii privind cauzele judiciare referitoare la presupuse încălcări ale obligațiilor conjugale. Majoritatea hotărârilor studiate în literatura de specialitate au fost pronunțate de tribunale de primă instanță sau de apel. Autorii acestor studii observă că atractivitatea acestor cereri pentru justițiabili este în continuă scădere și, în mod corelativ, că judecătorii sunt din ce în ce mai reticenți în a acorda divorțul doar pe această bază. Cu toate acestea, ei atestă persistența acestor litigii. Autorii observă că cererile de divorț bazate pe acuzații de încălcare a obligațiilor conjugale sunt depuse în principal de bărbați, de obicei ca cereri reconvenționale, și că acestea se confruntă cu dificultăți de natură probatorie.

B Incriminarea infracțiunilor sexuale comise în cadrul unui cuplu

30. Începând din 1984, Curtea de Casație a admis că violul între soți este condamnabil (Cass. crim., 17 iulie 1984, recurs nr. 84-91.288, *Bull. crim. nr. 260*, și 5 septembrie 1990, nr. 90-83.786, *Bull. crim. nr. 313*). Pentru o perioadă, totuși, această jurisprudență a fost temperată de menținerea unei prezumții de consimțământ pentru actele sexuale efectuate în intimitatea vieții conjugale (Cass., crim., 11 iunie 1992, nr. 91-86.346, *Bull. crim. Nr. 232*).

1 Brugière, Jean-Michel, «Le devoir conjugal : philosophie du code et morale du juge», *Recueil Dalloz* 2000, p. 10, și Leroyer, Anne-Marie, «Regard civiliste sur la loi relative aux violences au sein du couple», *Revue trimestrielle de droit civil* 2006, p. 402.

2 Branlard, Jean-Paul, *Le sexe et l'état des personnes. Aspects historiques, sociologique et juridique*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1993.

3 Dekeuwer-Défossez, Françoise „Impressions de recherche sur les fautes cause de divorce”, *Recueil Dalloz* 1985, cron. 219, p. 221, care studiază un corpus de 371 de hotărâri.

4 Brugière, Jean-Michel, citat mai sus, care studiază 124 de decizii de divorț din culpă luate pe această bază între 1980 și 2000.

5 Mattiussi, Julie, „Le devoir conjugal : de l'obligation de consentir”, în Garcia, Manon, Mazaleigue-Labaste, Julie, și Mornington, Alicia-Dorothy (eds.), *Envers et revers du consentement*, Mare & Martin, 2023, care studiază 46 de decizii ulterioare legii din 4 aprilie 2006.

31. Legea nr. 2006-399 din 4 aprilie 2006 a consacrat jurisprudența menționată anterior prin introducerea următorului alineat la articolul 222-22 din Codul penal:

Articolul 222-22 (2)

„Violul și alte agresiuni sexuale sunt constituite atunci când au fost impuse victimei în circumstanțele prevăzute în prezenta secțiune, indiferent de natura relației dintre agresor și victima sa, inclusiv dacă aceștia sunt căsătoriți. În acest caz, prezumția că soții au consimțit la actul sexual este valabilă numai până la proba contrarie”.

32. De asemenea, ea a majorat pedepsele pentru infracțiunile sexuale comise în cadrul unui cuplu.

33. Legea nr. 2010-769 din 9 iulie 2010 a eliminat definitiv a doua frază din al doilea paragraf al articolului 222-22 și prezumția de consimțământ pe care o conținea.

II DREPTUL INTERNAȚIONAL RELEVANT

34. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (STCE nr. 210 – ”Convenția de la Istanbul”), deschisă spre semnare la 11 mai 2011, a fost ratificată de Franța la 4 iulie 2013. Aceasta a intrat în vigoare în ceea ce privește acest stat la 1 noiembrie 2014.

35. Dispozițiile relevante ale Convenției de la Istanbul sunt formulate după cum urmează :

Articolul 2 - Sfera de aplicare a Convenției

„1. Prezenta Convenție se va aplica tuturor formelor de violență împotriva femeilor, inclusiv violența domestică, care afectează femeile în mod disproporționat.

(...) „

Articolul 3 - Definiții

„În scopul prezentei Convenții:

a. ”violența împotriva femeilor” este înțeleasă drept o încălcare a drepturilor omului și o formă de discriminare împotriva femeilor și va însemna toate acțiunile de violență de gen care rezultă în, sau care sunt probabile a rezulta în, vătămarea sau suferința fizică, sexuală, psihologică sau economică cauzată femeilor, inclusiv amenințările cu asemenea acțiuni, coerciția sau deprivarea arbitrară de libertate, indiferent dacă survine în public sau în viața privată;

b. ”violența domestică” va însemna toate acțiunile de violență fizică, sexuală, psihologică sau economică, care survin în familie sau în unitatea domestică sau între foștii sau actualii soți sau parteneri, indiferent dacă agresorul împarte sau a împărțit același domiciliu cu victima;”

Articolul 5 - Obligațiile statului și diligența cuvenită

„(...) ”

2. Părțile vor lua măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru a exercita diligența cuvenită pentru a preveni, investiga, pedepsi și a furniza despăgubiri pentru actele de violență acoperite de sfera de aplicare a prezentei Convenții, care sunt săvârșite de actori non-statali”.

Articolul 12 - Obligații generale

„1. Părțile vor lua măsurile necesare pentru a promova schimbările în modelele sociale și

culturale de comportament al femeilor și bărbaților, în vederea eradicării prejudecăților, obiceiurilor, tradițiilor și a altor practici, care sunt bazate pe ideea inferiorității femeilor sau pe roluri stereotipe pentru femei și bărbați.

2. Părțile vor lua măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru a preveni toate formele de violență acoperite de sfera de aplicare a prezentei Convenții de orice persoană fizică sau juridică.

(...)”

Articolul 36 - Violența sexuală, inclusiv violul

„1. Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a se asigura că sunt incriminate următoarele comportamente intenționate:

a) angajarea într-o penetrație vaginală, anală sau orală de natură sexuală neconsimțită a corpului unei alte persoane cu orice parte corporală sau obiect;

b) angajarea în alte acte neconsimțite de natură sexuală cu o persoană;

(...)

2. Consimțământul trebuie dat voluntar, ca rezultat al liberului arbitru al persoanei, evaluat în contextul circumstanțelor înconjurătoare.

3. Părțile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a se asigura că dispozițiile alineatului 1 se aplică, de asemenea, actelor comise împotriva fostelor(foștilor) sau actualelor(actualilor) soții(soți) sau partenere(i), așa cum sunt recunoscute(ți) acestea(aceștia) de legislația internă”.

4 ÎN DREPT

I PRESUPUSA ÎNCĂLCARE A ARTICOLULUI 8 DIN CONVENȚIE

36. Reclamanta se plânge de faptul că divorțul i-a fost pronunțat din culpă, pe motiv că s-ar fi sustras de la îndatoririle sale conjugale. Ea invocă articolul 8 din Convenție, care prevede următoarele :

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private (...).

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora”.

A Admisibilitate

1. Argumentele părților

37. Guvernul a susținut că nu au fost epuizate căile de atac interne. Admițând că un motiv privind încălcarea articolului 8 din Convenție a fost invocat în fața Curții de Casație, acesta a susținut că motivul era nou și că respectiva curte nu avea competența

de a se pronunța cu privire la existența unei culpe, aceasta fiind o chestiune care trebuia stabilită de instanțele de fond.

38. Reclamanta solicită respingerea acestei excepții preliminare. În primul rând, aceasta susține că a invocat în mod expres un motiv întemeiat pe încălcarea articolului 4 și următoarele din Convenție în cadrul recursului său în casație împotriva hotărârii Curții de Apel Versailles din 7 noiembrie 2019.

2. *Aprecierea Curții*

39. Curtea reamintește că scopul articolului 35 § 1 din Convenție este de a oferi statelor contractante posibilitatea de a preveni sau de a remedia pretinse încălcări înainte ca astfel de alegații să îi fie prezentate. În consecință, plângerea care urmează să fie înaintată Curții trebuie mai întâi să fie ridicată în fața instanțelor naționale competente, cel puțin în fond, în modul și în termenele prevăzute de dreptul intern. Cu toate acestea, trebuie să fie epuizate numai căile de atac efective de natură să remedieze pretinsa încălcare. Mai precis, dispozițiile articolului 35 § 1 din Convenție impun epuizarea numai a căilor de atac care sunt relevante pentru încălcările reclamate, sunt disponibile și adecvate; acestea trebuie să existe cu un grad suficient de certitudine nu numai în teorie, ci și în practică, în caz contrar ele neavând eficacitatea și accesibilitatea necesare (a se vedea, printre multe altele, *Sejdovic c. Italiei* [GC], nr. 56581/00, §§ 43-45, CEDO 2006-II, *Paksas c. Lituaniei* [GC], nr. 34932/04, § 75, CEDO 2011 (extrase), și *Vučković și alții c. Serbiei* (obiecție preliminară) [GC], nr. 17153/11 și alte 29, §§ 70-71, 25 martie 2014). Pentru a epuiza pe deplin căile de atac interne, este necesar, în principiu, să se parcurgă procedura internă până la judecătorul de casație și să se trimită acestuia orice plângere în temeiul Convenției care va fi ulterior înaintată Curții (*Graner c. Franței* (dec.), nr. 84536/17, § 44, 5 mai 2020, și *Pagerie c. Franței*, nr. 24203/16, § 117, 19 ianuarie 2023).

40. În prezenta cauză, reclamanta a formulat recurs la Curtea de Casație împotriva hotărârii Curții de Apel Versailles din 7 noiembrie 2019 și a invocat un motiv întemeiat pe încălcarea „articolelor 4 și următoarele” din Convenție. La citirea memoriului reclamantei, Curtea constată că plângerea sa se referea în special la obligația maritală (a se vedea paragraful 16 de mai sus). Ea a susținut în mod expres că această obligație maritală a încălcat integritatea sa fizică - care corespunde unui aspect al dreptului la respectarea vieții private garantat de articolul 8 (*X și Y c. Olandei*, 26 martie 1985, § 22, Seria A nr. 91, și *Y.F. c. Turciei*, nr. 24209/94, § 33, CEDO 2003-IX) - precum și libertatea sa personală. Guvernul a recunoscut de altfel acest lucru.

41. Curtea nu este convinsă de argumentul Guvernului potrivit căruia reclamanta a contestat doar aprecierea faptică a culpei de către Curtea de Apel Versailles. Dimpotrivă, ea consideră că acest motiv de recurs viza dezvoltarea jurisprudenței interne, ceea ce nu a scăpat pârâtului din recurs (a se vedea paragraful 17 de mai sus).

42. Curtea constată, de asemenea, că această obligație conjugală are un temei jurisprudențial (a se vedea paragrafele 23 și 25 de mai sus). Prin urmare, în exercitarea funcției sale de interpretare a legii și de unificare a jurisprudenței, Curtea de Casație avea posibilitatea de a stabili dacă aceasta face parte din obligațiile soților și, în caz afirmativ,

dacă încălcarea sa este susceptibilă de a constitui o culpă în sensul articolului 242 din Codul civil (paragraful 20 de mai sus).

43. În aceste condiții, Curtea consideră că reclamanta și-a formulat în mod valabil plângerea în fața instanțelor interne și că acestea au avut posibilitatea de a remedia situația din ordinea juridică internă înainte de sesizarea Curții. Prin urmare, motivul de neepuizare a căilor de atac invocat de Guvern trebuie să fie respins.

44. Constatând că plângerea nu este în mod vădit nefondată sau inadmisibilă pentru orice alt motiv în temeiul articolului 35 din Convenție, Curtea a declarat-o admisibilă.

B În Fond

1. Argumentele părților

a) Reclamanta

45. Reclamanta a susținut că, prin reafirmarea existenței obligației conjugale și prin acordarea divorțului din culpa sa exclusivă pe motiv că a refuzat să întrețină relații sexuale cu soțul său, instanțele naționale i-au încălcat dreptul la respectarea vieții private.

46. În primul rând, aceasta a susținut că ingerința nu era „prevăzută de lege” în sensul articolului 8. În această privință, ea a subliniat că nu există nicio dispoziție în Codul civil care să oblige soții să aibă relații sexuale. De asemenea, reclamanta susține că începând cu o hotărâre din 5 septembrie 1990 Curtea de Casație a abandonat noțiunea de obligație conjugală (a se vedea paragraful 30 de mai sus). Ea susține că hotărârea adoptată în prezenta cauză revine la o concepție arhaică a căsătoriei. De asemenea, această hotărâre este contrară evoluției recente a dreptului penal francez, care incriminează în mod expres constrângerea soțului/ soției la o relație sexuală (a se vedea paragrafele 30-33 de mai sus).

47. În orice caz, reclamanta susține că, la data litigiului, jurisprudența civilă nu era coerentă și că îi era imposibil să prevadă, având în vedere vârsta și starea sa de sănătate, dacă era în continuare supusă unei astfel de obligații.

48. În al doilea rând, ea a criticat legitimitatea scopului urmărit prin această ingerință, deoarece niciunul dintre motivele enumerate la articolul 8 § 2 nu i s-a părut a justifica ingerința în libertatea sa sexuală.

49. În al treilea rând, reclamanta a contestat necesitatea acestei ingerințe. Referindu-se la hotărârea *S.W. c. Regatului Unit* (22 noiembrie 1995, § 44, Seria A nr. 335-B), aceasta a susținut că violul între soți nu poate rămâne nepedepsit fără a încălca obiectivele fundamentale ale Convenției. În opinia sa, nu ar trebui să fie posibil ca o culpă civilă să rezulte din exercitarea unui drept protejat de dreptul intern și de Convenție. În sfârșit, aceasta a susținut că teama de pedeapsă, chiar de natură civilă, ar putea avea ca efect vicierea consimțământului la relații sexuale în cadrul cuplului.

50. Răspunzând Guvernului, reclamanta a observat că nici Convenția (*Piotrowski c. Poloniei* (dec.), nr. 8923/12), nici dreptul intern nu impune instanțelor naționale să acorde divorțul cu orice preț. În opinia sa, nimic nu împiedica respingerea tuturor pretențiilor părților dacă acestea erau nefondate.

51. În al patrulea rând, reclamanta critică calitatea procesului decizional intern. Din

punctul de vedere al obligațiilor procedurale prevăzute la articolul 8, aceasta reproșează instanțelor interne că nu au luat în considerare faptul că refuzul său de a avea relații intime putea fi justificat de violența soțului său și de problemele sale de sănătate.

b) Guvernul

52. Guvernul nu a contestat faptul că faptele reclamate constituie o ingerință în dreptul la respectarea vieții private.

53. Cu toate acestea, el a susținut că această interferență era prevăzută de lege. Guvernul a susținut că, în temeiul articolului 215 din Codul civil, soții au obligația reciprocă de a „trăi împreună”, care este în general înțeleasă ca incluzând „a dormi împreună”. Deși admite că nicio dispoziție din Codul civil nu obligă în mod expres soții să întrețină relații intime, susține că această obligație rezultă dintr-o jurisprudență bine stabilită (a se vedea paragrafele de la 23 la 25 de mai sus), pe care Curtea de Casație nu a pus-o niciodată în discuție. Guvernul a adăugat că revine instanțelor de fond sarcina de a aprecia dacă pretinsa încălcare a obligației conjugale constituie o culpă în sensul articolului 242 din Codul civil sau dacă este justificată de circumstanțele cauzei.

54. În continuare, Guvernul a susținut că scopul ingerinței a fost de a „proteja drepturile altora” în sensul articolului 8 § 2. Mai exact, scopul a fost de a proteja dreptul soților de a pune capăt căsătoriei atunci când nu mai părea posibilă continuarea conviețuirii (*N.N. și T.A. c. Belgiei*, nr. 65097/01, § 42, 13 mai 2008).

55. În cele din urmă, acesta susține că ingerința în litigiu a fost necesară.

56. În această privință, el susține, în primul rând, că statele contractante dispun de o anumită marjă de apreciere atunci când este vorba, ca în cazul de față, de reconcilierea drepturilor concurente ale două persoane.

57. În al doilea rând, Guvernul susține că datoria conjugală nu este absolută și nu poate fi forțată. De asemenea, susține că dreptul penal, prin pedepsirea infracțiunilor sexuale între soți, garantează libertatea acestora de a refuza orice relație intimă (a se vedea paragrafele 30-33 de mai sus).

58. În al treilea rând, el susține că soții au consimțit în mod liber la căsătoria lor și s-au supus în mod deliberat obligațiilor pe care aceasta le implică.

59. În al patrulea rând, el susține că un soț al cărui soț/soție refuză relațiile sexuale poate fi eliberat de obligația sa de fidelitate doar prin divorț, această măsură permițând reconcilierea intereselor concurente ale soților.

60. În al cincilea rând, Guvernul a susținut că în speță Curtea de Apel Versailles nu se putea pronunța cu privire la cererea subsidiară a lui J.C. fără a încălca articolul 1077 din Codul de procedură civilă, care prevede că “[o] cerere formulată cu titlu subsidiar într-o altă cauză [de divorț] este inadmisibilă”, deoarece această normă de procedură nu a fost aplicată în primă instanță (a se vedea paragrafele 10 și 13 de mai sus). În aceste condiții, el a susținut că încălcarea obligațiilor conjugale era singurul motiv pentru care divorțul putea fi acordat. Guvernul a subliniat că instanțele naționale trebuie să se pronunțe în limitele pretențiilor părților și a regretat că niciunul dintre soți nu ridicase în mod regulat problema destrămării permanente a legăturii între soți (a se vedea paragraful 20 de mai sus).

61. În al șaselea rând, acesta subliniază că recunoașterea culpei reclamantei nu a avut consecințe pecuniare pentru aceasta.

2. *Aprecierea Curții*

a) **Principii generale**

62. Curtea reiterează faptul că noțiunea de „viață privată” în sensul articolului 8 din Convenție este una largă care acoperă și viața sexuală (*Dudgeon c. Regatului Unit*, 22 octombrie 1981, § 41, Seria A nr. 45, și *E.B. c. Franței* [GC], nr. 43546/02, § 43, 22 ianuarie 2008). De asemenea, ea subliniază că respectarea autonomiei personale este un principiu important care stă la baza interpretării garanțiilor prevăzute la articolul 8 (*Pretty . Regatului Unit*, nr. 2346/02, § 62, CEDO 2002-III, *Christine Goodwin c. Regatului Unit* [GC], nr. 28957/95, § 90, CEDO 2002-VI, *M.L. c. Poloniei*, nr. 40119/21, § 91, 14 decembrie 2023, și *Pindo Mulla c. Spaniei* [GC], nr. 15541/20, § 137, 17 septembrie 2024; a se vedea, de asemenea, *M.C. c. Bulgariei*, nr. 39272/98, §§ 165-166, CEDO 2003-XII). Dreptul la respectarea vieții private trebuie astfel înțeles ca garantând libertatea sexuală (a se vedea *J.L. c. Italiei*, nr. 5671/16, § 134, 27 mai 2021, și *M.A. și alții c. Franței*, nr. 63664/19 și alte 4, § 138, 25 iulie 2024) și dreptul de a controla propriul corp (*Pretty*, citată anterior, § 66, și *K.A. și A.D. c. Belgiei*, nr. 42758/98 și 45558/99, § 83, 17 februarie 2005).

63. Scopul principal al articolului 8 din Convenție este de a proteja persoanele împotriva ingerințelor arbitrare ale autorităților publice (a se vedea, printre altele, *Libert c. Franței*, nr. 588/13, §§ 40-42, 22 februarie 2018, și *Drelon c. Franței*, nr. 3153/16 și 27758/18, § 85, 8 septembrie 2022). Pe lângă această obligație negativă, există obligații pozitive inerente respectării efective a vieții private sau de familie, care pot implica adoptarea de măsuri menite să asigure respectarea vieții private chiar și în relațiile dintre persoane (*X și Y c. Țărilor de Jos*, 26 martie 1985, § 23, Seria A nr. 91, și *Söderman c. Suediei* [GC], nr. 5786/08, § 78, CEDO 2013). Dar linia de demarcație dintre obligațiile pozitive și negative nu se pretează unei definiții precise (*X, Y și Z c. Regatului Unit*, 22 aprilie 1997, § 41, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-II, și *Fernández Martínez c. Spaniei* [GC], nr. 56030/07, § 114, CEDO 2014 (extrase)).

64. Încălcarea drepturilor garantate de articolul 8 poate fi justificată numai dacă este prevăzută de lege, dacă urmărește unul sau mai multe dintre scopurile legitime enumerate la alineatul respectiv și dacă este necesară într-o societate democratică pentru a atinge acest scop sau aceste scopuri. 65. Cuvintele „prevăzut de lege” impun nu numai ca măsura care face obiectul plângerii să aibă un temei în dreptul intern, ci și ca „legea” să fie accesibilă și să fie enunțată cu suficientă precizie pentru a permite persoanelor cărora li se aplică să își reglementeze comportamentul: beneficiind, dacă este cazul, de consiliere specializată, acestea trebuie să fie în măsură să prevadă, într-un grad rezonabil în circumstanțele cauzei, consecințele care pot decurge dintr-un anumit act (a se vedea, de exemplu, *Rotaru c. României* [GC], nr. 28341/95, § 52, CEDO 2000-V, și *Vavřicka și alții c. Republicii Cehe* [GC], nr. 47621/13 și alte 5, § 266, 8 aprilie 2021). Termenul „lege” trebuie înțeles în sensul său substanțial și nu formal. Prin urmare, acesta include atât dreptul scris, care nu se limitează la textele legislative, ci include și acte și instrumente juridice de rang inferior, cât și dreptul nescris. Pe scurt, „legea” este textul în vigoare, astfel cum este el interpretat de instanțele competente (*Leyla Şahin c. Turciei* [GC], nr. 44774/98, § 88, CEDO 2005-

XI, și *Vavříčka și alții*, citată anterior, § 269).

66. Lista excepțiilor de la dreptul la viață privată prevăzută la articolul 8 (2) este exhaustivă, iar definiția acestor excepții este restrictivă. Pentru a fi compatibilă cu Convenția, o restrângere a acestui drept trebuie să fie inspirată de un scop susceptibil de a fi legat de unul dintre cele enumerate în dispoziția respectivă (*S.A.S. c. Franței* [GC], nr. 43835/11, § 113, CEDO 2014 (extrase), și *L.B. c. Ungariei* [GC], nr. 36345/16, § 108, 9 martie 2023).

67. Principiile referitoare la evaluarea necesității unei ingerințe în drepturile garantate de articolul 8 au fost rezumate în hotărârea *Vavříčka și alții* (citată anterior, §§ 273-275), la care se face trimitere.

68. Curtea amintește în special că autoritățile naționale beneficiază, în principiu, de o anumită marjă de apreciere în această privință. Întinderea acestei marje de apreciere depinde de o serie de elemente determinate de împrejurările cauzei. Marja este cu atât mai redusă cu cât dreptul în cauză este mai important pentru garantarea exercitării efective de către individ a drepturilor fundamentale sau personale care îi sunt recunoscute. Atunci când este în joc un aspect deosebit de important al existenței sau identității unei persoane, marja lăsată statului este restrânsă. Dimpotrivă, atunci când nu există un consens între Părțile Contractante la Convenție nici cu privire la importanța relativă a interesului în cauză, nici cu privire la cele mai bune mijloace de protecție a acestuia, marja de apreciere este mai largă, în special atunci când sunt în joc aspecte morale sau etice sensibile. În mod similar, marja de apreciere este, în general, largă atunci când trebuie găsit un echilibru între interese private și publice concurente sau drepturi diferite protejate de Convenție (*Evans c. Regatului Unit* [GC], nr. 6339/05, § 77, CEDO 2007-I, *S.H. și alții c. Austriei* [GC], nr. 57813/00, § 94, CEDO 2011, *Vavříčka și alții*, citată anterior, §§ 273 și 275).

69. În aplicarea acestui din urmă principiu, Curtea a statuat că statele se bucură, în general, de o marjă largă de apreciere atunci când elaborează legislația privind divorțul și atunci când o aplică în practică, deoarece astfel de exerciții implică reconcilierea unor interese personale divergente (*Babiarz c. Poloniei*, nr. 1955/10, § 47, 10 ianuarie 2017).

b) Aplicarea în speță

i. Cu privire la existența ingerințelor

70. Reclamanta nu se plânge de divorțul ca atare - pe care l-a și solicitat - ci de motivele pentru care a fost acordat.

71. Curtea consideră că reafirmarea obligației conjugale și acordarea divorțului din culpă pe motiv că reclamanta a încetat orice relație intimă cu soțul său constituie o ingerință în dreptul său la respectarea vieții private, în libertatea sa sexuală și în dreptul său de a-și controla propriul corp. Deși este adevărat că, în prezent, dreptul intern disociază în mare măsură consecințele pecuniare ale divorțului de orice culpe ale soților (a se vedea paragraful 22 de mai sus), rămâne faptul că aceste măsuri sunt deosebit de intruzive, în măsura în care ating unul dintre aspectele cele mai intime ale vieții private a unei persoane (a se vedea *Dudgeon*, citat mai sus, § 52, *Smith and Grady c. Regatului Unit*, nr. 33985/96 și 33986/96, § 90, CEDO 1999-VI, *Y.F. c. Turciei*, citată anterior, § 33, și *K.A. și A.D. c. Belgiei*, citată anterior, § 83). În plus, constatările Curții de Apel sunt deosebit

de stigmatizante, în sensul că refuzul reclamantei a fost considerat o încălcare „gravă și repetată” a obligațiilor conjugale, care face „intolerabilă” continuarea conviețuirii (a se vedea paragraful 14 de mai sus).

72. Întrucât aceste ingerințe în drepturile reclamantei au fost făcute de autoritățile publice, Curtea consideră că acestea trebuie examinate din perspectiva obligațiilor negative.

ii. *Cu privire la justificarea ingerinței*

1) *Cu privire la existența unui temei juridic previzibil*

73. Curtea reiterează că interpretarea și aplicarea dreptului intern revin în primul rând autorităților naționale și, în special, instanțelor judecătorești. Cu excepția cazului în care interpretarea adoptată este arbitrară sau vădit nerezonabilă, sarcina Curții se limitează la a stabili dacă efectele acesteia sunt compatibile cu Convenția (a se vedea, printre multe altele, *Leyla Şahin*, citată anterior, § 87, *Sanchez c. Franței* [GC], nr. 45581/15, § 128, 15 mai 2023, și *Pindo Mulla*, citată anterior, § 132).

74. În speță, Curtea a reținut că divorțul a fost pronunțat în temeiul articolelor 229 și 242 și următoarele din Codul civil (a se vedea paragraful 20 de mai sus), care prevăd că divorțul poate fi pronunțat din culpă atunci când unul dintre soți este responsabil de fapte care constituie o încălcare gravă sau repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale care face intolerabilă continuarea vieții în comun. Dezacordul părților se referă exclusiv la întinderea „îndatoririlor și obligațiilor conjugale” și mai precis la persistența datoriei conjugale.

75. Principala susținere a reclamantei este că dreptul intern nu impune soților să aibă relații sexuale.

76. Cu toate acestea, Curtea notează că jurisprudența veche dar constantă a Curții de Casație statuează că soților li se impune o obligație conjugală și că neîndeplinirea acestei obligații poate constitui o abatere care justifică divorțul (a se vedea paragraful 23 de mai sus). Hotărârea din 5 septembrie 1990 la care face referire reclamanta nu a fost pronunțată în cadrul unei proceduri de divorț, ci în cadrul unei proceduri penale: aceasta nu a făcut decât să reamintească caracterul reprobabil al violului conjugal (a se vedea paragraful 30 de mai sus). În ciuda acestei evoluții a jurisprudenței, Curtea de Casație a confirmat, printr-o hotărâre din 17 decembrie 1997, că „abținerea prelungită de la relațiile intime atribuită soției” era de natură să justifice acordarea divorțului din culpă atunci când aceasta „nu era justificată de motive medicale suficiente”. Deși Curtea de Casație nu a reafirmat această jurisprudență de atunci, aceasta nu a fost niciodată infirmată și continuă să fie aplicată de instanțele inferioare (a se vedea paragrafele 25 și 29 de mai sus). Prin urmare, Curtea concluzionează că ingerințele în cauză s-au întemeiat pe o jurisprudență internă bine stabilită.

77. În subsidiar, reclamanta susține că domeniul exact de aplicare al obligației conjugale era imprezvizibil.

78. În această privință, este adevărat că jurisprudența internă nu consideră orice refuz de a avea relații sexuale ca fiind ilicit. Ea lasă la latitudinea instanțelor judecătorești sarcina de a stabili dacă un astfel de refuz este suficient pentru a constitui o încălcare gravă sau repetată a îndatoririlor și obligațiilor conjugale care justifică divorțul (a se

vedea paragraful 26 de mai sus). De asemenea, Curtea admite că anumite circumstanțe, precum vârsta, starea de sănătate sau caracterul abuziv sau violent al soțului, pot justifica neexecutarea obligațiilor conjugale (*ibidem*). Cu toate acestea, Curtea subliniază că cerința de previzibilitate a legii nu merge atât de departe încât să impună un grad de precizie astfel încât cetățeanul să poată fi absolut sigur de consecințele care pot decurge din aplicarea acesteia. Multe legi sunt formulate în mod necesar în termeni mai mult sau mai puțin vagi, a căror interpretare și aplicare depind de practică (a se vedea *Silver și alții c. Regatului Unit*, 25 martie 1983, § 88, seria A nr. 61, *Michaud c. Franței*, nr. 12323/11, § 96, CEDO 2012, și *M.K. c. Luxemburgului*, nr. 51746/18, § 56, 18 mai 2021). De asemenea, ea subliniază că interpretarea și aplicarea dreptului intern revin autorităților naționale și, în primul rând, instanțelor (*Paradiso și Campanelli c. Italiei* [GC], nr. 25358/12, § 169, 24 ianuarie 2017, și *Sanchez*, citată anterior, § 126). În consecință, faptul că dreptul intern conferă instanțelor de judecată competența de a aprecia dacă încălcarea unei obligații matrimoniale este sau nu suficient de gravă pentru a justifica divorțul nu este de natură să pună în discuție previzibilitatea acesteia. Curtea consideră că jurisprudența în cauză a fost enunțată cu suficientă precizie pentru a permite reclamantei să își reglementeze comportamentul, solicitând consiliere de specialitate în cazul în care era necesar.

79. În lumina celor de mai sus, Curtea consideră că ingerința în speță a fost „prevăzută de lege” în sensul articolului 8 § 2.

2) Cu privire la legitimitatea obiectivului urmărit

80. Este de competența Curții să stabilească dacă restricțiile contestate au fost inspirate de un scop care poate fi legat de unul dintre cele enumerate la articolul 8(2) (*Parrillo c. Italiei* [GC], nr. 46470/11, § 163, CEDO 2015, și *L.B. c. Ungariei*, citată anterior, § 108), o astfel de analiză fiind sumară în majoritatea cazurilor (a se vedea *Leyla Şahin*, citată anterior, § 99, *Merabishvili c. Georgiei* [GC], nr. 72508/13, § 297, 28 noiembrie 2017, și *L.B. c. Ungariei*, citată anterior, § 109).

81. Guvernul a declarat că ingerințele în cauză erau destinate să protejeze drepturile altora și, mai ales, dreptul fiecărui soț de a pune capăt legăturii matrimoniale atunci când nu mai este posibilă continuarea conviețuirii (a se vedea, în acest sens, *N.N. și T.A. c. Belgiei*, citată anterior, § 42).

82. Constatând că dreptul intern garantează dreptul la divorț și că separarea are un impact asupra drepturilor fiecăruia dintre soți, Curtea recunoaște că scopul ingerinței în cauză, care se referea la dreptul fiecăruia dintre soți de a pune capăt relației lor matrimoniale, era legat de „protecția drepturilor și libertăților altora” în sensul Convenției.

83. Cu toate acestea, rămâne în sarcina Curții să stabilească dacă restricțiile în cauză sunt justificate, cu alte cuvinte dacă se bazează pe motive pertinente și suficiente și dacă sunt proporționale cu scopul urmărit (a se vedea, în acest sens, *Merabishvili*, citată anterior, § 302, și *L.B. c. Ungariei*, citată anterior, § 109).

3) Cu privire la necesitatea intervenției

84. Este necesar să se examineze dacă instanțele interne au realizat un just echilibru între interesele individuale concurente în joc, și anume, pe de o parte, libertatea sexuală a reclamantei și, pe de altă parte, dreptul soțului acesteia de a obține desfacerea căsătoriei în cazul în care consideră că abținerea sexuală care îi este impusă face intolerabilă continuarea

acesteia. În această privință, Curtea nu exclude posibilitatea ca menținerea forțată a unui soț într-o căsătorie, în ciuda constatării unei afectări iremediabile a legăturii dintre soți, să conducă, în anumite circumstanțe, la o ingerință excesivă în drepturile acestuia (*Ivanov și Petrova c. Bulgariei* (dec.), nr. 15001/04, § 61, 14 iunie 2011, și *Babiarz*, citată anterior, § 50; a se vedea, de asemenea, *F. c. Elveției*, 18 decembrie 1987, § 38, Seria A nr. 128, și *Aresti Charalambous c. Cipru* (dec.), nr. 43151/04, § 56, 19 iulie 2007).

85. În măsura în care ingerința în cauză a afectat unul dintre aspectele cele mai intime ale vieții private a reclamantei, Curtea consideră că marja de apreciere lăsată statelor contractante este restrânsă (a se vedea *Dudgeon*, citată anterior, § 52, și *S. și Marper c. Regatului Unit* [GC], nr. 30562/04 și 30566/04, § 102, CEDO 2008). Ea reiterează faptul că numai motive deosebit de grave pot justifica intervenția autorităților publice în domeniul sexualității (a se vedea *Dudgeon*, citată anterior, § 52, *Smith și Grady*, citată anterior, § 89, și *K.A. și A.D. c. Belgiei*, citată anterior, § 84). În această privință, prezenta cauză diferă în mod semnificativ de *cauza Babiarz*, în care niciunul dintre drepturile invocate de soți în cadrul procedurii de divorț dintre aceștia nu era de o asemenea natură sau importanță (a se compara cu *Babiarz*, citată anterior, §§ 37 și 47).

86. În speță, Curtea constată că obligația cojugală, astfel cum este prevăzută în ordinea juridică internă și reafirmată în prezenta cauză (paragrafele 14 și 19 de mai sus), nu ia în considerare în niciun fel consimțământul la relațiile sexuale, chiar dacă consimțământul constituie o limită fundamentală a exercitării libertății sexuale a altor persoane.

87. În această privință, Curtea reamintește că orice act sexual fără consimțământ constituie o formă de violență sexuală (a se vedea, în acest sens, *M.C. c. Bulgariei*, citată anterior, § 163). De asemenea, Curtea a statuat în mod constant, din perspectiva articolului 8 singur sau coroborat cu articolul 3, că statele contractante trebuie să stabilească și să pună în aplicare un cadru juridic adecvat care să ofere protecție împotriva actelor de violență care pot fi comise de persoane private (a se vedea *Söderman*, citată anterior, § 80 și trimiterile citate în aceasta). Obligațiile referitoare la prevenirea violenței sexuale și domestice au fost de altfel incluse în articolul 5 (2) și în articolul 12 (2) din Convenția de la Istanbul (a se vedea paragraful 34 de mai sus).

88. Dar Curtea constată că obligația în cauză nu garantează liberul consimțământ la relațiile sexuale în cadrul cuplului. Această normă de drept are o dimensiune prescriptivă cu privire la soți în desfășurarea vieții lor sexuale. În plus, ignorarea acesteia are consecințe juridice. Pe de o parte, refuzul de a se supune datoriei conjugale poate fi considerat, în condițiile prevăzute la articolul 242 din Codul civil, drept o culpă care justifică acordarea divorțului, așa cum a fost cazul în speță (paragrafele 20 și 23-26 de mai sus). Pe de altă parte, poate avea consecințe pecuniare și poate constitui baza unor despăgubiri (paragrafele 22 și 27 de mai sus).

89. Curtea concluzionează de aici că însăși existența unei astfel de obligații conjugale este contrară atât libertății sexuale și dreptului de a controla propriul corp, cât și obligației pozitive de prevenire care revine statelor contractante în lupta împotriva violenței domestice și sexuale.

90. Deși guvernul a susținut că incriminarea infracțiunilor sexuale comise în cadrul unui cuplu este suficientă pentru a asigura protecția libertății sexuale a fiecăruia, Curtea

consideră că această interdicție penală nu este suficientă pentru a lipsi de efect obligația civilă introdusă de jurisprudență. Curtea observă că aceasta din urmă este contrară progreselor dreptului penal (a se vedea paragrafele 30 și 33 de mai sus), precum și angajamentelor internaționale asumate de Franța în privința combaterii tuturor formelor de violență domestică (a se vedea paragraful 34 de mai sus).

91. Curtea nu poate accepta, așa cum sugerează guvernul, că un consimțământ la căsătorie implică consimțământul la relații sexuale viitoare. O astfel de justificare ar fi de natură să lipsească violul marital de caracterul său reprobabil. Curtea a susținut de mult timp că ideea că un soț nu poate fi urmărit penal pentru violarea soției sale este inacceptabilă și că este contrară nu numai unei noțiuni civilizate de căsătorie, ci și, de asemenea și mai presus de toate, obiectivelor fundamentale ale Convenției, a căror esență este respectarea demnității umane și a libertății (a se vedea *S.W. c. Regatului Unit*, citată anterior, § 44, și *C.R. c. Regatului Unit*, 22 noiembrie 1995, § 42, Seria A nr. 335-C). În opinia Curții, consimțământul trebuie să reflecte voința liberă de a se angaja într-o anumită relație sexuală în momentul în care aceasta are loc și în lumina circumstanțelor sale.

92. De altfel, în cazul de față, Curtea nu poate distinge niciun motiv de o gravitate deosebită care să poată justifica ingerința în domeniul sexualității (a se vedea *Dudgeon*, citată mai sus, § 52, *Smith și Grady*, citată mai sus, § 89, și *K.A. și A.D. c. Belgiei*, citată mai sus, § 84). Ea observă că soțul reclamantei avea posibilitatea de a solicita divorțul pe motiv de afectare permanentă a legăturii conjugale. În această privință, era de datoria sa să respecte cerințele articolului 1077 din Codul de procedură civilă, formulând această cerere cu titlu principal și nu cu titlu subsidiar, așa cum a făcut în prezenta cauză (a se vedea paragrafele 13 și 60 de mai sus). Prin urmare, drepturile sale puteau fi apărute prin alte mijloace.

93. Din toate considerațiile de mai sus, Curtea concluzionează că reafirmarea obligației conjugale și acordarea divorțului din culpa exclusivă a reclamantei nu s-au bazat pe motive pertinente și suficiente și că instanțele interne nu au reușit să stabilească un echilibru just între interesele concurente în joc. Cele de mai sus sunt suficiente pentru a constata o încălcare a articolului 8 din Convenție.

II PRIVIND APLICAREA ARTICOLULUI 41 DIN CONVENȚIE

94. În temeiul articolului 41 din Convenție :

„Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale și dacă dreptul intern al Înaltei Părți Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă”.

A. Daune morale

95. Reclamanta solicită un euro simbolic pentru prejudiciul moral pe care consideră că l-a suferit ca urmare a caracterului defăimător al divorțului pronunțat din culpa sa

exclusivă, precizând că a fost deosebit de afectată de sancțiunea care i-a fost astfel impusă cu privire la o chestiune legată de viața sa sexuală.

96. Guvernul nu se opune acestei cereri.

97. Curtea consideră că reclamanta a suferit un prejudiciu moral cert. Având în vedere suma pretinsă de reclamantă și circumstanțele particulare ale cauzei, Curtea consideră că însăși constatarea unei încălcări a articolului 8 oferă în sine o satisfacție echitabilă suficientă pentru orice prejudiciu moral suferit de reclamantă (*Vegotex International S.A. c. Belgiei* [GC], nr. 49812/09, § 164, 3 noiembrie 2022).

B. Costuri și cheltuieli

98. Reclamanta solicită rambursarea sumei de 36.500 de euro cu titlu de cheltuieli de judecată efectuate în fața instanțelor naționale și în fața Curții.

99. Guvernul a obiectat, subliniind că reclamanta nu a prezentat nicio dovadă care să susțină realitatea și necesitatea cheltuielilor sale.

100. În conformitate cu jurisprudența Curții, un reclamant poate obține rambursarea costurilor și cheltuielilor sale numai în măsura în care sunt stabilite realitatea, necesitatea și caracterul rezonabil al acestora. Curtea solicită prezentarea notelor de onorarii și a facturilor detaliate; acestea trebuie să fie suficient de precise pentru a-i permite să stabilească în ce măsură au fost îndeplinite condițiile menționate anterior (*İzzettin Doğan și alții c. Turciei* [GC], nr. 62649/10, § 192, 26 aprilie 2016, și *Altay c. Turciei (nr. 2)*, nr. 11236/09, § 87, 9 aprilie 2019). În speță, reclamanta nu a furnizat nicio dovadă a costurilor și cheltuielilor sale. Prin urmare, Curtea respinge cererea în această privință.

5 PENTRU ACESTE MOTIVE, INSTANȚA, ÎN UNANIMITATE,

1. *Declară* admisibilă plângerea privind încălcarea articolului 8 din Convenție;
2. *Constată* o încălcare a articolului 8 din Convenție;
3. *Consideră* că însăși constatarea unei încălcări constituie în sine o satisfacție echitabilă;
4. *Respinge* restul cererii de satisfacție echitabilă.

Întocmită în limba franceză, apoi comunicată în scris la 23 ianuarie 2025, în conformitate cu articolul 77 §§ 2 și 3 din Regulamentul de procedură.

Victor Soloveytschik
Grefier

María Elósegui
Președinte